בגדר בישול בחמה

א. רש״י מסכת שבת דף לט עמוד א

בחמה - בשמש. דשרי - דאין דרך בישולו בכך...

ב. פסחים דף מא ע״א

המבשל בחמי טבריה פטור, פסח שבישלו בחמי טבריה חייב, מ״ש בשבת דלא, דתולדות האש בעינן וליכא, פסח נמי לאו תולדות האש היא. אמר רבא מאי חייב דקתני דקא עבר משום צלי אש רב חייא בריה דרב נתן מתני לה להא דרב חסדא בהדיא אמר רב חסדא המבשל בחמי טבריא בשבת פטור ופסח שבשלו בחמי טבריא חייב שעבר משום צלי אש.

ג. תוספות מסכת שבת דף ב עמוד א

משום דמלאכה גרועה היא איצטריך ... וכן בכל תולדות דאבות מלאכות לא חיישינן שיהא במשכן אלא אבות בלבד ובתולדות דהוצאה בעי׳ שיהא במשכן.

ד. אגלי טל אופה ס״ק מד

אבל מותר אפי׳ לכתחלה לבשל כו׳. לעיל ס״ק מ״ג העתקתי פירש״י טעמא דבחמה עצמה מותר דאין דרך בישול בכך. ויש לעיין דבשבת הנעשה שלא כדרכה עכ״פ מדרבנן אסור. ועוד דבס״פ כל שעה [מא ע״ב] פסח שבישלו בחמי טבריי האוכלו אינו עובר משום מבושל דלא חשוב מבושל אלא ע״י תולדות האור. ואי רק משום דאין דרך בישול בכך. התינח שלא לחייב את האדם העושה המלאכה אבל הפסח למה לא יחשב מבושל.

ה. שו״ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן נב

ואין הכוונה דאין דרך בשול בכך כהא דעושה מלאכה כלאחר ידו ושאר שנויים שפטור כדאיתא /בשבת/ בדף צ״ב בהוצאה וה״ה בכל מלאכה שצריך לעשותה כדרך שעושין בנ״א מלאכה זו כדאשכחן בכמה דוכתי. דהא חזינן שבתולדות החמה איכא גם אלו שדרך לבשל בהם ממש כמו בתולדות האור, דהרי המבשל בחמי טבריא תליא דלר׳ יוסי דסובר דתולדות אור הם דחלפי אפתחא דגיהנם חייב ולרבנן דתולדות חמה נינהו פטור כדאר״ח בדף מ׳, ואם אין דרך מלאכה בכך מ״ט יתחייב כשהוא תולדות האור, דמ״ש מבורר בקנון ובתמחוי שפטור משום שאין דרך מלאכת בורר בכך בדף ע״ד ומנטל צפרניו בידו ובשניו שפטור משום דאין דרך גזיזה בכך בדף צ״ד, אלא ודאי שהוא דרך מלאכה מאחר שהם חמים טובא שיכולין לבשל, ומ״מ לרבנן שחמי טבריא הם תולדות חמה פטור, וכן בסודר שהוחם באור הוא חייב בגלגל ביצה בהסודר דתולדות האור הם כאור שחייב ובהוחם הסודר בחמה באותו החום וגלגל ביצה פטור.

ו. שו״ת ציץ אליעזר חלק ח סימן יד

ועל הערתו הנוספת שהעיר לו שלפי דברי רש״י ז״ל בשבת ל״ט א׳ ד״ה דשרי שכותב דאין דרך בשולו בכך וחמה באור לא מיחלפא דליגזר הא אטו הא יש מקום לומר דא״כ בזה״ז שהדבר מצוי מאד ודרך בשולו בכך, הרי יש לכלול גם מה שמתבשל בחמה עצמה בכלל הגזירה. היתה תשובתו אליו בפשטות: שכבר נאמר בירושלמי אין מוסיפין על הגזירות, וכיון שבזמנם לא גזרו הבו דלא להוסיף עלה. ע״כ.

ז. אגלי טל שם

אך בירורן של דברים דיש חילוק בין אם יש שינוי בהנעשה או השינוי הוא רק בהעושה. דבאכילה שלא כדרכה כגון שאכל חלב חי או שעירב דבר מר הרי יש שינוי בהמאכל וכן הנכנס דרך אחוריו הרי יש שינוי בהביאה שהוא מעשה הנעשה. אבל הכותב בשמאל הרי עצם הפעולה הוא האות הנעשה ובזה אין שום שינוי רק שיש שינוי באיש העושה שעשה הפעולה בשמאל תחת שהי׳ לו לכתוב בימין. וכן המוציא במרפקו דהעצם הפעולה הוא בהחפץ היוצא לרה״ר ובחפץ אין שום שינוי אלא שהוא הוציאו שלא כדרך המוציאין. וכן צינור שעלו בו קשקשים שממעכו כלאחר יד אין שינוי בהצינור המתוקן רק בהעושה שממעכו כלאחר יד. וכן היונק אין שינוי בהחלב שהחלב יצא מהדד כמו אם הי׳ חולב בידו רק השינוי הוא בהעושה שחולב בפיו. וכל אלו אין פטורן רק משום דלא הוי מלאכת מחשבת ע״כ אסור לכתחלה כמו מקלקל ומלאכה שאינה צריכה לגופה דלא הוי מלאכת מחשבת ואסור לכתחלה:

מעתה המבשל בחמה כיון דיש שבח עצים בפת ותבשיל וכשבישל באש יש שבח אש בהתבשיל והוא שינה לבשל בחמה ששבח חמה בהתבשיל הרי יש שינוי בהבישול הנעשה. [ואם יקשה זה בעיניך עי׳ באבן עזרא שמות י״ב ט׳] וכמו שנחשב שינוי בין תולדת האש לתולדת החמה כמו כן נחשב שינוי בין יש בהפת כח חמה בין יש בה כח האש. ושוב אין צריכין לטעם דמלאכת מחשבת אלא דלא חשוב בישול כלל. כמו במאכלות אסורות דלא חשוב אכילה כלל וגם בפסח לא חשוב מבושל כלל. וע״כ הנזרע בעציץ שאינו נקוב דיש שינוי בהנזרע לא חשוב זריעה כלל. והקוצר פטור: וע״כ המבשל בחמה כיון שיש שינוי בנפעל מותר לכתחלה.

ח. תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ג ה״ג

אין נותנין ביצה בצד המיחם כו׳ תמן תנינן תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה וחימיצה הרי זו אסורה תני רבי יוסי

מתיר רבי אחא רבי אבהו בשם רבי יוסי בר חנינה מה פליגין במחמץ במימיו אבל המחמץ בגופו דברי הכל מותר רבי יוסי כדעתיה כמה דו אמר תמן אין חימוצו ברור כן הוא אמר הכא אין תבשילו תבשיל ברור.

ט. קרבן העדה שם

הואיל ואין תבשיל של סודרין בישול גמור.

י. פמ״ג יו״ד פ״ז משב״ז סק״א ד״ה והנה צלי

והנה אף שאין לדמות שבת לבב״ח דלענין שבת לאו מלאכה היא ולענין בשר בחלב אפשר בישול מקרי, או להיפך דבשבת הוי מלאכה ובבב״ח לא הוי בכלל בישול, אמנם ממה שכתב הרב המגיד אפשר שדין אחד להם.

יא. מנחות דף כא ע״א

גופא אמר זעירי אמר רבי חנינא, דם שבישלו אינו עובר עליו... איתיביה אביי הקפה את הדם ואכלו... חייב! לא קשיא כאן שהקפה באור כאן שהקפה בחמה, באור לא הדר בחמה הדר.

יב. אגרות ראי״ה ח״א קמה

אצלי העיקר שכל דבר שבתורה הוא כדרך רוב העולם, וכיוון שרוב הבישולים הם באש ודאי גם סתם פירוש 'בשל' בפסח ג״כ הוא כך, וה״ה נמי שבת ומשכן גופא דתלינן בדרך הרוב של בנ״א.

יג. שו״ת נודע ביהודה מהדו״ת – יו״ד סימן מג

ולענין שבת ליכא גבי מליחה איסור בשול היינו משום דבשבת גמרינן ממלאכת המשכן ובענין תולדת האור וכן בב״ח אין במליחה איסור בישול ומבושל בחמי טבריא יוכיח ע״ש בספרי צל״ח בריש פ' כיצד צולין הארכתי קצת. אבל לא בשביל זה יוקשה על הרמב״ן והרמב״ן סובר דאפיה יוכיח שלא היה במשכן ואעפ״כ כיון שבישול הוה במשכן בסמנים לכן אפיה הוי בכלל בישול והא דפטור בחמי טבריא אין הטעם משום דלא הוי בישול שאינו דומיא דמשכן רק הטעם משום שאינו דרך לבשל בו מה שאינו תולדת האור לכן פסק הרמב״ם שאפילו בבב״ח דודאי לא גמרינן ממשכן ואפ״ה המבשל בו אסור ואין לוקין עליו משום דאין דרך בישול. וכן פסק לענין שבת בפ״ט מהלכות שבת הלכה ג' שהמבשל בחמי טבריא פטור. אבל עיקר טעמו לפי שהוא מסופק אם דרך לבשל בו אבל במליח אם היה מבשל היה אפילו חייב כי דרך למלוח למאן דבעי לאורחא ולכן אם היה מבשל היה חייב מן התורה ושפיר הוכיח הרמב״ן שאין מליח מבשל כלל.

יד. עמוד הימיני סי' כג

ויש להוסיף בזה שאעפ״י שיתכן שהביצה שבישולה קל אמנם נתבשלה מספיק גם ע״י הסודר, מ״מ כיוון שצורת בבישול זו לא תצלח לכל דבר רק לביצה קלה בלבד, ה״ז בגדר אין דרך בישול בכך... ואע״פ שודאי מסתבר שאם ימציאו המצאה טכנית לנצל כוח השמש לבישול מוחלט, וכגון הא דדודי שמש כיום, ג״כ לא יצא מכלל הדין שאין בישול בחמה ותולדותיה, נראה דאין זה דומה כי עיקר כוח החמה אינו מיועד לבישול, ומה שמנצלים אותה ע״י המצאה שהיא לגבי בישול, אכתי באופן כללי יש לומר שאין זה מפקיע מהחמה את ההגדרה שאין דרך בישול בכך, ויותר נ״ל שזה הפירוש האמיתי של דברי רש״י שאין דרך בישול בכך, היינו שאור החמה אינו מיועד מעיקר בריאתו לבישול, משא״כ בכוח החשמל, שצורת ריכוזו והפקתו ע״י האדם מיועדת לשימוש לצרכיו, ובכלל זה הבישול לצורותיו השונות, אין מקום להשוותו לחמה ותולדותיה.

טו. מגן אברהם סימן שא ס״ק נז

סמוך לאש - משום מלבן או משום מבשל כמו אונין של פשתן [שם] וא״כ אפי' בשרייה מועטת אסור ומיהו במקום שאין היס״ב ליכא משום בישול וכמ״ש סי' שי״ח סי״ד ובמקו' שאין בישול אין ליבון דאל״כ בחמה נמי ליתסר משום ליבון אלא ע״כ כמ״ש

טז. שו״ת הלכות קטנות חלק א סימן קפט

שאלה האש שלהבת שיוצא בין ההרים מה טיבו: תשובה אומרים הטבעיים שניצוץ מן השמש נבער במוצא הגפרית ומשם האש יוצא. וקשה על זה שלמה אינו הולך ומבעיר עד התהום. יש לומר שהגפרית רבה ומאכילו כדי שובעו כשמן המספיק לפתילה גם המים החמים בחמי טבריא עוברים דרך שם ומתחממים. ורז״ל אמרו דחלפי אפתחא דגהינם והיא היא דגפרית ומלח שרפה כל ארצה. אבל מה שקשה בזה הוא למה המבשל בחמי טבריה פטור דהא תולדת האור של גהינם הם. תשובה אפשר דחום הגפרית הוא ואינו אש ממש ולפי מ״ש שניצוץ מן השמש נבער בגפרית אפשר שהמבשל שם לא מחייב דתולדת חמה הוא ואין לך אש שחייבים עליו אלא על האש הטבעי היסודי הדבק למטה ע״י יסוד האויר שמתלהב אשר ע״כ האש שמתהוה מן האבן מכח ההכאה שהוא קליטת האויר המקיף זה אש יסודי הוא וכל תולדותיו להתחייב עליו. אבל המתהוה ע״י הזכוכית שמתעגל ניצוץ השמש ונבער הוא תולדת חמה וכן היוצא מן העששית להפטר המבשל בו בשבת.